

Avacık yaylası (Gerger / Adıyaman) örneğinde değişen sosyo-ekonomik şartların mesken farklılaşmasına etkisi

The effects of socio-economic conditions on differentiation of rural dwellings; The case of Avacık Yaylası (Gerger / Adıyaman)

Muzaffer Bakırcı^{a*}

^a İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul.

MAKALE BİLGİ

Geliş/Received: 15.09.2016
Kabul/Accepted: 21.12.2016

Anahtar Kelimeler:

Adıyaman
Gerger
Avacık yaylası
Sosyo-ekonomik değişim
Mesken farklılaşması

Keywords:

Adıyaman
Gerger
Avacık yaylası
Socio-economic change
Dwelling differentiation

*Sorumlu yazar/Corresponding author
(M. Bakırcı) mubak@istanbul.edu.tr

<http://dx.doi.org/10.17211/tcd.281951>

ÖZ / ABSTRACT

Büyük ölçüde doğal ortam koşullarının biçimlendirdiği kırsal meskenler, modern çağın betonarme meskenlerinin büyük bir baskısı altına girmiş bulunmaktadır. Bu baskı sadece devamlı kırsal yerleşmelerde bulunan meskenler üzerinde değil, aynı zamanda yılın belirli bir bölümünde kullanılan yayla sahalarındaki meskenlerde de kendini göstermektedir. Gerger ilçesi Avacık yaylasının geleneksel meskenleri de belirtilen türde bir baskı sonucu kaybolmaya yüz tutmuş bulunmaktadır. Doğal ortam şartlarının etkisiyle şekillenmiş olan ve yöre halkı tarafından "hol" olarak adlandırılan bu meskenler, dağlık sahada yer alan oyuk ve girintilerin, yine sahada elde edilen taş malzemeyle tahkim edilmesi, üzerinin de yörenin yaygın doğal bitki örtüsü olan meşe dal ve yapraklarıyla kapatılmasıyla oluşturulmuştur. Adı geçen meskenler her yönüyle yörenin doğal ve kültürel coğrafya şartlarını yansıtan özellikler barındırmaktadır. Bir yandan geçmişte çok sayıda hanenin katıldığı yaylacılık faaliyetinin bitme noktasına gelmesi, diğer taraftan ekonomik koşulların kısmen düzelmesi ve yayla sahasına motorlu araçlarla çıkılabilmesi, Avacık yaylasında betonarme yapıların inşa edilmeye başlanmasını beraberinde getirmiş, bu durum yüzyıllarca kullanılan geleneksel yayla meskenlerinin kullanımının geri plana itilmesine zemin hazırlamıştır. Bu çalışma, Gerger Avacık yaylasında, değişen sosyo-ekonomik şartların yayla meskenleri farklılaşmasına etkisi üzerine odaklanmıştır. Çalışma, yörede yapılan gözlemler ve yayla halkıyla yapılan mülakatlar sonucu elde edilen veriler üzerine temellendirilmiş ve yörede yaşanan sosyal, ekonomik ve mekânsal değişimler mesken özelinde irdelenmiştir.

Rural dwellings, mainly shaped by the conditions of the natural environment, are under a great pressure from the reinforced concrete dwellings of the modern age. This pressure displays itself not only on the dwellings located at permanent rural premises but also on the dwellings on the Plateau spaces used at certain times of the year. The traditional dwellings of the Avacık Yaylası of the Gerger district are also about to become extinct as a result of such a pressure. These dwellings which are called "Hol" by local people, shaped with the influence of the natural environmental conditions, are created by fortifying the cavities and coves on the mountainous space using stone materials again obtained from the site and its top being covered by oak branches and leaves. The mentioned dwellings contain characteristics that reflect the natural and cultural geographical conditions of the region in all respects. On one hand, the fact that transhumance activities that numerous households used to participate in the past has come to the point of extinction, on the other hand, improved the economic conditions partially and access to the yayla area by motorized vehicles has caused reinforced concrete structures have begun to be constructed. Because of these changes, the Hol dwellings to be used less and less and has exposed these dwellings to the threat of becoming extinct. This study focuses on the effect of changing socio-economic conditions on yayla dwellings differentiation in Gerger Avacık Yaylası. The study was based on the observations made in the region and the interviews held with the people of the yayla settlement and social, economic and spatial changes in the region have been examined in terms of dwellings.

1. Giriş

Meskenler, insanların temel ihtiyaç hiyerarşisinde barınma ihtiyacını gidermeye yönelik olarak oluşturulmuş doğal veya yapay ortamlardır. Toplayıcılık evresinde mağara ve ağaç kovuklarıyla başlayan mesken serüveni, günümüzde yükseklikleri onlarca katla ifade edilen binaların yapılmasıyla devam

etmektedir.

Günümüzde, şehrsel mekânlarda temel barınma ihtiyacının ötesinde işlevler yüklenmekte olan binalar söz konusu olmakla birlikte, kırsal alanda halen belirtilen temel ihtiyacı sağlamaya yönelik meskenler varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

Türkiye’de geçmişten beri genel yerleşme sistematiği içinde kırsal yerleşmeler, bu yerleşme grubuna bağlı olarak da kırsal meskenler sıkça Coğrafi araştırmalara konu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Genel konut sistematiğinde yer alan kır meskenlerinin; “yapı malzemesi, mimari şekli, iç düzeninin oluşturulmuş tarzı ve kullanım biçimiyle bulunduğu mekânın coğrafi özelliklerini yansıtan unsurlar” olması, onları coğrafi çalışmaların konularından biri olmasına zemin hazırlamış ve bu meskenler bazen kırsal yerleşmeler başlığı altında bazen de münferit olarak ele alınmıştır.

Nüfus ve Yerleşme adını verdiği eserinde Tanoğlu, Kır yerleşmesi alt başlığında, detaylı bir şekilde mesken tipleri ile bunların coğrafi çevreyle etkileşimleri üzerinde durmuştur (Tanoğlu 1966). Yazar, eserinin bu bölümünde kır meskenlerini, kullanım şekillerine ve inşa malzemelerine göre sınıflandırarak ifade ettikleri coğrafi anlamları ortaya koymuştur (Tanoğlu 1966).

Yine Kır İskânı adlı eserinde Tunçdilek, kır meskenlerine geniş yer ayırmış, coğrafi faktörlerle mesken tipleri arasındaki ilişkilere dikkat çekmiştir (Tunçdilek, 1977). Kır meskenlerinin şekillenmesinde başta jeolojik yapı olmak üzere, bitki örtüsü, topografya ve iklim gibi fiziki coğrafya faktörlerinin yanı sıra sosyal ve ekonomik faktörlerin biçimlendirici rol üstlendiklerine işaret etmiştir (Tunçdilek, 1977).

Tolun-Denker de benzer bir başlığa sahip olan eserinde, kır meskenlerinin coğrafi çevreyle ilişkileri, başlıca mesken şekilleri, yapı malzemesinin mesken şekilleri üzerindeki etkisi ile meskenlerin düzenlenme şekilleri ve donatımı gibi başlıklarda konuyu ele almıştır (Tolun-Denker, 1977).

Yukarıda belirtildiği üzere meskenlerle ilgili yapılan çalışmalar, bazen kırsal yerleşmelere ilişkin araştırmaların önemli bir bölümünü oluştururken, bazen de spesifik olarak kırsal meskenlerin kendisi araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Bütünüyle kırsal meskenlerin özelliklerini ortaya koyan çalışmalar azımsanmayacak ölçüdedir. Ülkenin çeşitli yörelerinde, bulunduğu sahanın özgün koşullarına göre biçimlenmiş meskenler coğrafi çalışmalara konu olmuştur.

Örneğin Tunçdilek, Eskişehir bölgesinde bulunan meskenleri taş, ahşap ve toprak meskenler adı altında malzemelerine göre kır meskenleri inceleme konusu yapmıştır (Tunçdilek, 1956). Aynı yazar, Orta Sakarya Vadisinde kırsal meskenlerin oluşmasında etkili olan coğrafi faktörleri, inşa maddesi, köy ekonomisinin etkileri, iskan sahasının etkileri, vadinin iklim özelliği, mali durum ve yapı tekniği şeklinde sıralamış ve bu etkiler altında ortaya çıkan meskenler kat sayısı ve iç bölümlenmesi gibi özellikleriyle incelemiştir (Tunçdilek, 1960).

Göney, Mengen Havzasında Köy Meskenlerini konu alan çalışmasında, yörede kır meskenlerinin genel karakterlerini ortaya koyarken, büyük ölçüde ahşap malzemenin inşa edilmiş olan bu meskenlerin çatı özellikleri, duvar inşa teknikleri, döşeme ve zemin planları ile bunların şekillenmesinde etkili olan coğrafi faktörleri ele almıştır (Göney, 1967). Yine aynı yazar, Büyük Menderes Bölgesinde köy meskenlerini esas alan çalışmasında, yörede yer alan meskenleri yapı malzemelerine göre kıl çadır, çit mesken, ahşap mesken, toprak mesken ve taş mesken gibi gruplara ayırmak suretiyle meskenlerin özelliklerini ve bu özelliklerin oluşmasında etkili olan coğrafi faktörleri incelemiştir (Göney, 1973).

Işık, Ezine-Bayramiç çevresindeki kır meskenlerini incelediği ça-

lışmasında, meskenlerin yapı malzemesi, mesken tipleri ve inşa tarzlarına dikkati çekmiş, ahşap malzemenin yaygın kullanımıyla inşa edilmiş olan meskenlerin “Hanay ev” olarak adlandırıldığını ifade etmiştir (Işık, 1992).

Trabzon’da kırsal alanlardaki daimi yerleşmelerde mesken tipleri ve eklentilerini konu alan çalışmasında Tunç, yörede yer alan mesken tipleri ile meskeni oluşturan bölümlerin isim ve işlevlerine işaret etmiş, sadece mesken değil, meskeni fonksiyonel açıdan tamamlayan başta Serander olmak üzere eklentilerinin özelliklerini detaylı olarak incelemiştir (Tunç, 1997).

Ünal, Pasinlerde Geleneksel Kır Meskenleri adlı çalışmasında, yörede yer alan meskenlerin fonksiyonel özellikleri, inşa tarzlarını ve eklentilerini incelemiş, sözü edilen geleneksel kır meskenlerinin biçimlenmesinde doğal çevre koşullarının belirgin etkide bulunduğuna işaret ederek, yöre mesken ve eklentilerinin mimari ve yapı tarzında sadece geleneksel tip meskenlerin aynı zamanda nesiller boyunca çeşitli kültür, örf ve adetlerin aktarılmasında önemli unsurlar olduğuna vurgu yapmıştır (Ünal, 1997).

Safranbolu’da köy meskenlerini konu alan çalışmasında Özdemir, yörenin doğal ve beşeri çevre şartlarıyla meskenler arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş, geleneksel köy meskenlerinin kültür turizmi açısından önemine vurgu yapmıştır (Özdemir, 2000).

Erzincan Ovasında yer alan köy meskenlerini konu alan çalışmasında Hayli, doğal ortam özelliklerinin meskenler üzerindeki etkisine dikkat çekmiş, bu kapsamda daha ziyade toprak malzemeyle inşa edilmiş olan meskenlerin, inşa tarzlarını ve iç bölümlenmelerini incelemiştir (Hayli, 2001). Benzer morfolojik ünitelerde kır meskenlerini inceleyen Demir, Adıyaman ovasında yer alan köylerdeki mesken tiplerini ve sorunlarına dikkat çekmiştir (Demir, 2002).

Baydil, Taşköprü çevresinde köy meskenlerini konu alan çalışmasında, yörede kır meskenleri ile coğrafi çevre arasında güçlü bir ilişkinin varlığına işaret etmiş ve meskenleri, fonksiyonları ve yapı malzemeleri yönünden çevreyle etkileşimlerini incelemiştir (Baydil, 2005).

Kayserili ve Altaş, Horasan ilçesinde yer alan kır meskenlerini kültürel coğrafya açısından inceledikleri çalışmalarında, doğal çevre özelliklerinin kullanılan malzeme üzerinde büyük etkisi olduğu tespitinin yanında, meskenlerin şekillenmesinde kültür öğelerinin etkisine vurgu yapmışlardır (Kayserili ve Altaş, 2010).

Bir bütün olarak belirli bir köyde veya yörede yer alan meskenler tüm özellikleriyle ele alan çalışmaların yanısıra, bazen de meskenin bir bölümü veya özelliği araştırmanın konusunu oluşturabilmektedir.

Gümüštepe, Konya Ovasında mesken eklentilerinin iktisadi ve sosyal yaşamdaki yerini incelemiş, kesmik damı, kayıt damı, ağıl ve ahır, ambar, izbe ve hariciye gibi mesken eklentilerinin özelliklerini ele alınmıştır (Gümüštepe, 1992).

Yılmaz ise, çatı örtüsünü inceleme konusu yapmış, bu çerçevede Sinop-Kastamonu yöresel ahşap kır meskenlerinde taş malzemenin çatı örtü malzemesi olarak kullanılmasına dikkat çekmiştir (Yılmaz, 2001). Çalışmaya konu olan çatı örtü malzemesi olarak tabakalı şistlerin kullanılması, yakın çevre doğal koşullarından maksimum yararlanma çabasına açık bir örneği niteliğindedir.

Karakuyu da kır meskenleriyle birlikte eklentilerini Alaşehir örneğinde incelemiş, çalışmasında ilçenin sahip olduğu doğal ve beşeri özelliklerin mesken inşasına etkileri ile konut tipleri ve yapı malzemesi gibi özelliklerine dikkat çekmiştir (Karakuyu, 2008).

Devamlı kır yerleşmelerinde yer alan meskenlere ilişkin araştırmaların yanında, yılın belirli bir döneminde geçici olarak iskâna konu olan yayla yerleşmelerinde yer alan meskenler de coğrafi çalışmaların ilgi alanında yer almaktadır. Bu meskenler bazen yayla yerleşmeleri bütünlüğü içinde ele alınırken, bazen de yaylacılık faaliyetine özgü geleneksel meskenler münferit olarak incelenebilmektedir.

Bilindiği üzere, geleneksel hayvancılık faaliyetlerinin bir sonucu olan yaylacılık, eskiden beri Anadolu kırsal yaşamının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Yaylacılığın bu önemi sadece ekonomik boyutuyla değil, aynı zamanda mekânsal ve sosyo-kültürel yönden de kendini göstermiştir.

Az veya çok ülkemizin hemen her yöresinde yaylacılık faaliyeti gerçekleştirilmekte, yörelerin sahip olduğu coğrafi özellikler ise, her yörenin kendine has yaylacılık geleneklerinin ve mesken tiplerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Yayla sahalarında barınma ihtiyacına yönelik oluşturulan meskenler oldukça donanımlı olabildiği gibi, zaman zaman iptidai şartlar da taşıyabilmektedir. Bu sahalarda yer alan meskenler de, yapı malzemesi, inşa tarzı ve iç bölümlenmesi bakımından yerel özelliklerin etkisiyle farklılaşabilmektedir. Orman sahalarına yakın kesimlerde ahşap yayla meskenleri yaygınlık kazanırken, bu sahaların dışında veya uzağında konumlanan yaylalarda ise taş en önemli yapı malzemesi olmaktadır.

Türkiye’de yaylacılık konusunda oldukça zengin bir literatür söz konusudur. Bu bilimsel çalışmaların büyük bir bölümü yayla sahalarında ekonomik faaliyetlerin niteliği ve yayla yerleşmelerinin özellikleri üzerine odaklanırken, yakın zamanda gerçekleştirilen çalışmalarda ise, yayla sahalarında özellikle turizm eksenli fonksiyonel değişim öne çıkmaktadır. Yaylacılık faaliyetinin ve yayla yerleşmelerinin temel unsurları olan meskenler de bu çalışmalarda yerini almaktadır.

Gürbüz, göçebe yaşam tarzının temel meskenleri olan çadırları ele alan çalışmasında, çadırların nitelikleri ile malzeme ve görünümüne göre aldıkları farklı isimlere vurgu yapmış, göçebe çobanlığın giderek azalmasıyla birlikte bu yaşam tarzına uygun olarak kullanılmış olan çadırların da giderek azaldığına dikkat çekmiştir (Gürbüz, 1997).

Somuncu, Aladağlar’da yaylacılık faaliyetlerini konu alan çalışmasında, yaylalarda barınma ve meskenler alt başlığında, çadır tipleri ve sabit meskenleri çeşitli yönleriyle incelemiştir (Somuncu, 2005).

Zaman, Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve yaylacılık adlı çalışmasında, belirtilen sahada yer alan yaylaların özelliklerini detaylı bir şekilde inceleme konusu yapmış ve bu çalışmasında kırsal meskenlerin niteliklerini ve doğal çevreyle etkileşimlerini vurgulamıştır (Zaman, 2007).

Elibüyük ve Güzel ise, dönemlik ve geçici bir yerleşmeyi ele alan çalışmalarında Şanlıurfa ilinde Hollik adı verilen meskenler ile bunların oluşturduğu aynı isimli yerleşme tiplerini incelemişlerdir (Elibüyük ve Güzel, 2003). Nitelikleri açısından benzer özellikleri sınırlı olmakla birlikte, meskenlerin aldığı yöresel isim

bakımından çalışma alanımızda yer alan meskenlerle benzer özellikler taşımaktadır.

Adıyaman ili Gerger ilçesinde de yüzyıllardır yaylacılık faaliyetleri gerçekleştirilmekte ve bu faaliyetlere bağlı olarak yayla sahalarında yöreye özgü yayla meskenleri teşkil ettirilmiş bulunmaktadır. Avacık yaylası, adı geçen ilçenin yayla sahalarından birini teşkil etmektedir. Türkiye’nin pek çok yayla sahasında olduğu gibi bu yaylada da doğal çevre koşulları ile yöre ekonomik ve kültür özelliklerinin birlikte oluşturduğu geleneksel meskenler yerini hızla betonarme binalara bırakma eğilimindedir.

2. Amaç ve Kullanılan Yöntem

Bu çalışma, Avacık yaylası özelinde yayla sahalarında değişen sosyo-ekonomik ve kültürel değişimin mesken farklılaşmasına etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda yörenin geleneksel meskenlerin şekillenmesinde etkili olan coğrafi faktörler ile günümüzde mesken farklılaşmasına neden olan faktörler meskenlerle ilişkilendirilmiştir. Çalışma, farklı dönemlerde yapılan arazi çalışmaları (2013 ve 2016 yılları) esasında gerçekleştirilen gözlem ve mülakatlarla elde edilen veriler üzerine temellendirilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla bazı özellikler haritalandırılmış, kullanılan rakamsal verilerin bir bölümü Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), diğer bir bölümü ise yapılan mülakatlar sonucu yörede elde edilen veriler niteliğindedir.

Yaylacılık ve yayla meskenlerine ilişkin, ülkenin çeşitli yörelerinde çok sayıda çalışma yapılmış olmasına karşın, Avacık yaylasında bu çerçevede herhangi bir bilimsel çalışmanın bulunmaması bir özgün değer olarak kabul edilmiş, yine yörenin içinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaylacılık faaliyetleri on yıllardır süren güvenlik sorunları nedeniyle büyük ölçüde kesintiye uğramış olmasına karşın, çalışma sahasında bu faaliyetin kesintisiz devam etmesinin, meydana gelen değişimin daha sağlıklı analiz etmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan geleneksel meskenlerin aynı zamanda bir kültür mirası olduğu gerçeğinden hareketle, yöre yaylacılığında karşı karşıya olunan hızlı değişimin kayıt altına alınması da çalışmanın temel hedeflerinden birini teşkil etmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Avacık yaylası ve çevresinin coğrafi özelliklerine ve yaylacılık faaliyetine ilişkin bilgilere yer verilmiş, ikinci bölümde ise geleneksel yayla meskenlerinin özellikleri, doğal ve beşeri çevreyle etkileşimleri, meskenlerde meydana gelen değişim ve nedenleri üzerinde durulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Avacık Yaylasının Coğrafi Konumu ve Doğal Çevre Özellikleri

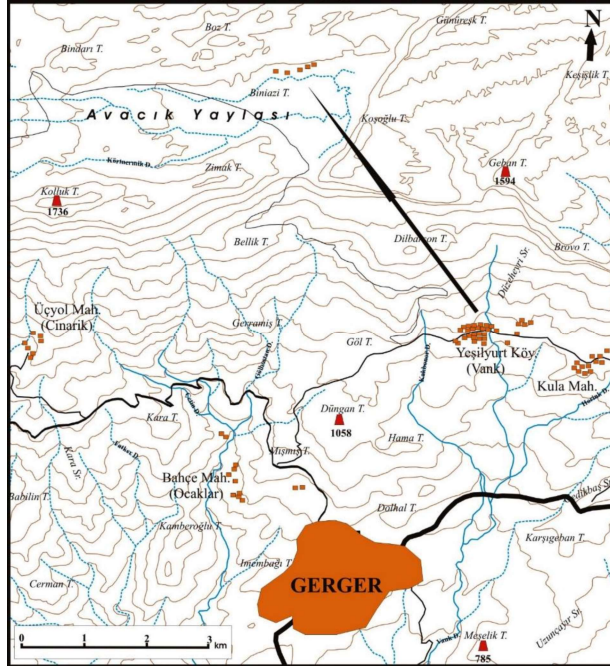
Avacık yaylası Adıyaman ili Gerger ilçesi sınırları içinde yer almaktadır. İlçe merkezinin kuzeyinde, yaklaşık 8 km kadar uzaklıkta konumlanmış olan Yayla eskiden beri Yeşilyurt köylüleri tarafından kullanılmaktadır (Şekil 1).

Avacık Yaylası (halk arasında Ovacık olarak da anılmaktadır), Güneydoğu Torosların bir parçası olan Gördük Dağı üzerinde,

denizden 1600-1700 m yükseklikte yer almakta ve adeta küçük bir ova görünümüne sahip bulunmaktadır (Şekil 2).

Şekil 1. Avacık yaylası lokasyon haritası.
Figure 1. Location map of Avacık yaylası.

Şekil 2. Avacık yaylası topografya haritası.
Figure 2. Topographical map of Avacık yaylası.

Avacık yayla sahası Doğu, Kuzey ve Güney yönlerden keskin yamaçlara sahip tepelik alanlarla çevrelenmiş, merkezi bölümü ise mevsimlik küçük derelerle kısmen aşındırılmak suretiyle dalgalı bir görünüme sahip olmuştur (Fotoğraf 1). Yaz aylarında tamamen koruyan dereler kışın yağış ve ilkbaharda ise kar sularının saha içinde hareketine olanak tanımaktadır. Kayalık alanda meşe topluluklarına rastlanmasına karşın yayla sahasında Ağaç formasyonunda bitkilerin çok az yer almakta, ilkbaharla birlikte yüksek boylu otlarla kaplanan yayla, yaz aylarının ortalarına doğru sarı bir renge bürünmektedir.

Avacık yaylasının yer aldığı Gerger yöresi, doğal çevre koşulları bakımından potansiyeli düşük olan yörelerden biridir. Denizden ortalama 1000-1200 m. yüksekliğe sahip dağlık ve engebeli bir alandan oluşan yörede, tarımsal araziler son derece dar saha-

lardan oluşmakta, eğim değerlerinin fazlalığı ise her türlü tarımsal üretimin gerçekleştirilmesine engel teşkil etmektedir. Tarımsal üretime ilişkin kısıtlar hayvancılık faaliyetini öne çıkarmakta, bu durum yakın çevrede bulunan çayırlardan maksimum verimi sağlamayı gerekli kılmaktadır. Yörede yaylacılık, bu faaliyete katılan köylerin hemen kuzeyinde yer alan ve yükseltisi 1700-1900 m. arasında değişen çayır sahalarında gerçekleştirilmektedir.

Fotoğraf 1. Avacık yayla sahası genel topografik görünümünü (Temmuz 2016).
Photo 1. General topographic view of Avacık yaylası (July 2016).

Geleneksel olarak yayla sahasına Mayıs ayı ortalarında (15 Mayıs gibi) çıkılmakta, yayladan dönüş ise en geç Ekim ayı başlarında (5-10 Ekim) gerçekleşmektedir. Geçmişte yaya olarak veya hayvan sırtında ulaşılan yayla sahasına, günümüzde motorlu taşıtlarla erişim imkân dahiline girmiş olsa da, yolun niteliğinin son derece düşük olması bu imkânın kullanılmasını oldukça kısıtlamaktadır.

Türkiye'nin birçok yöresinde giderek azalan geleneksel yaylacılık, Gerger yöresinde de bariz bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Gerger yayla sahaslarında hayvancılık eksenli faydalanma yoğunluğu gün geçtikçe gerilemektedir.

1990'lı yıllarda her haneye ait en az 30 küçükbaş (genellikle keçi) ve 5-6 büyükbaş (inek) hayvanın söz konusu olması, toplamda binlerce büyük ve küçükbaş hayvan varlığı anlamına gelmektedir. Geçmişte yaylaya çıkarılan hayvan sayısının çokluğu beraberinde yayladaki otlatma sahalarının yetersizliğini getirmiş, bu durum sahanın kullanılması yönünde bir takım sosyal kural ve geleneklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yine özellikle yayla sahaslarının kullanımı ve sahipliği yönünde yaylacı köyler arasında sıkça yaşanan ve zaman zaman ölümlerle sonuçlanan kavgalar da, yaylacılık faaliyetinin yöre halkı için ne kadar hayati önemde olduğuna işaret etmektedir.

Günümüzde yaylaya çıkan az sayıda köylünün 5-10 küçükbaş ve birkaç büyükbaş hayvandan oluşan hayvan varlığına sahip olması, Gerger yaylalarında gelinen noktayı göstermektedir. Yayla sahasına daha az sayıda hane ve beraberlerinde hayvanın çıkması, gerek yaylada taze ot sağlama ve gerekse kışlık ot elde etme hususunda eskiye göre daha düşük bir rekabetin olmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum geçmişi düzenleyici bir takım kurallarının da artık uygulanmaması sonucunu doğurmaktadır.

Avacık yaylası, 5 km kadar güneyinde yer alan Yeşilyurt (Vank) köylüleri tarafından eskiden beri kullanılmaktadır. Yeşilyurt köyü, yüksek ve eğimli arazinin yamacında Vank deresinin her iki kıyısında 1090 m. irtifada yerleşik durumdadır (Şekil 2). Toplu bir köy formunda olan Yeşilyurt, daha ziyade yamaç sahasına doğru yerleşim alanına genişletmiş, kısmen ise içinden

geçen yol boyunca uzanış göstermiştir. Köyün güneyi ise tamamen tarımsal arazilere ayrılmış bulunmaktadır (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Yeşilyurt Köyü (Temmuz 2016).
Photo 2. Yesilyurt Village (July 2016).

Yaklaşık 40 civarında meskenin yer aldığı Yeşilyurt köyü, Gerger ilçe merkezinin hemen kuzeyinde, 3 km mesafede yer almaktadır. Köy tüzel kişiliğini kazandığı 1990 yılında 392 olan köyün nüfusu, sonraki yıllarda hızlı bir azalma eğilimine girmiştir. Bu çerçevede TÜİK verilerine göre, 2000 yılında köyün nüfusu 276 kişi iken, 2010 yılında 195'e ve 2015 yılında ise 155'e kadar gerilemiştir.

3.2. Avacık Yaylasında Mekânsal Değişim ve Meskenler

Daha önce de ifade edildiği üzere, değişen şartlar ve talepler mekân üzerinde bir takım farklılaşmaların yaşanmasını zorunlu kılmaktadır. Gerger yaylalarında yüzyıllardır fazlaca bir müdahale olmadan gerçekleştirilen mekândan faydalanma son 10-15 yılda hızlı bir değişim sürecine girmiş bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal yönden önemli değişimleri beraberinde getiren bu süreç, etkisini en fazla mesken farklılaşması üzerinde göstermektedir.

Avacık yaylasını kullanan köylüler, topografyanın kendilerine sağladıkları imkânlardan faydalanarak uzun bir süre "Hol" adı verilen meskenlerde barınmışlardır. Kuşkusuz, özellikle geleneksel yayla meskenlerinin oluşmasında doğal çevre koşulları kadar beşeri şartlar yani kültür de önemli bir rol oynamaktadır. Bu genel kural Avacık yaylasında da bariz bir şekilde kendini göstermektedir. Dolayısıyla topografik özellikler, kayaç yapısı ve bitki örtüsü gibi doğal çevre şartlarının etkisi kadar, yayla sahasını kullanan köylülerin gelenek ve göreneklere de mesken şekillenmesine yansımış bulunmaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere, Avacık yayla sahası, etrafı yüksek ve keskin yamaçlarla çevrelenmiş bir düzlük alan niteliğindedir. Yaylanın etrafını çevreleyen bu tepelik sahalarda aynı zamanda yaylacıların barınaklarını oluşturmak için uygun şartlar sağlamıştır (Fotoğraf 3).

Yayla sahasının neredeyse tüm çevresi belirtilen türde bir topografik üniteyle çevrili olmasına karşın, meskenler sahanın Kuzeydoğu kesiminde toplu halde konumlanmışlardır. Bu durumun oluşmasında, elverişli topografik faktörler önemli rol oynasa da, birlikte olma, bu yolla güven içinde hissetme ve yardımlaşma gibi beşeri faktörlerin etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Fotoğraf 3. Avacık yaylasında meskenlerin konumlandığı tepelik saha (Temmuz 2016).
Photo 3. Hilly fields that dwellings are located in Avacık yaylası (July 2016).

Bilindiği üzere, geleneksel kır meskenlerinde temel hedef, en yakında, en kolay ve en ucuz elde edilen malzemeyle meskenin inşa edilmesidir. Kuşkusuz bu durumun oluşmasında içinde bulunulan ekonomik şartların etkisi son derece büyüktür. Avacık yaylasında da yaylacı köylüler, geleneksel kır meskeni prensiplerine uygun olarak, doğal ortamın sağladığı elverişli koşulları değerlendirerek meskenlerini oluşturmuşlardır.

Topografyanın doğal olarak oluşturduğu oyuklar barınma ihtiyacına uygun ortam hazırlarken, yaylayı çevreleyen ana kayada elde edilmiş olan taş malzeme ise meskenin çevresinin tahkim edilmesine olanak tanımıştır. Dolayısıyla jeolojik ve topografik yapı birlikte, mesken inşa etmeye elverişli bir ortam hazırlamıştır.

Doğal çevresinin Avacık yaylasında geleneksel meskenlerin inşasındaki etkisi sadece mesken iç bölmesi ve duvar inşasında değil, aynı zamanda çatı örtü malzemesinde de kendini hissettirmektedir. Yaylanın konumlandığı sahayı çevreleyen dağlık ve engebeli alanın yaygın doğal bitki örtüsünün meşe topluluklarından oluşması geleneksel meskenlerin çatı örtü malzemesi olarak belirtilen ağacın dal ve yapraklarından yararlanmayı imkân dahline sokmaktadır.

Hemen ifade etmek gerekir ki, Avacık yaylasında karşımıza çıkan geleneksel yayla meskenleri bir tercihin değil bir zorunluluğu sonucudur. Yörede gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda bu durum açıkça ifade edilmiştir. Belirtilen meskenlerde barınmanın aslında sağlıklı ve güvenli olmadığı ancak geçmiş dönemlerin zor ekonomik koşullarında bundan daha iyisinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir.

Diğer taraftan Avacık yaylasının hemen batısında yer alan Kurdek yaylasında geleneksel yayla meskeni olarak kıl çadırın kullanılması, Avacık yaylasında doğal faktörlerin yanında bir kültürel birikimin de mesken inşasında etkili olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla Avacık yaylasını kullanan yaylacıların çadır meskenlerde konaklama imkânı olduğu halde, tercihlerini doğal ortamın sağladığı olanakları değerlendirme ve kendilerine barınak sağlama yönünde kullandıkları anlaşılmaktadır.

3.3. Avacık Yaylasında Geleneksel Kır Meskenlerinin Temel Özellikleri

Halk arasında *Hol* olarak adlandırılan Avacık Yaylası meskenleri, yayla sahasının kenarında bulunan tepelik alanların oluştur-

duğu girinti ve küçük oyukların barınma amaçlı olarak yeniden düzenlenmesiyle oluşturulmuş meskenlerdir. Bu yolla mevcut oyuk ve girintilerin çevresi yine yakın çevreden sağlanan taşlarla örülmekte, üstü ise yörenin yaygın doğal bitki örtüsü durumunda olan meşelerin dal ve yapraklarıyla kapatılarak barınmaya uygun hale getirilmektedir (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4. Kayalık saha mesken inşası için elverişli şartlar sağlar (Temmuz 2016).
Photo 4. The rocky field ensures creating favorable conditions for dwellings (July 2016).

Belirtilen genel kurala karşın tepelik sahanın hemen önünde ondan bağımsız olarak oluşturulmuş meskenler de söz konusudur. Bu meskenler genellikle dairevi bir görünümde inşa edilmişlerdir (Fotoğraf 5).

Tepelik alandan faydalanılarak oluşturulmuş olan meskenler genellikle tek bölmelik olurken, konumlanmış olduğu girinti ve oyukun büyüklüğüne ve şekline göre, iç düzeninde farklı bölmeler teşkil ettirilebilmektedir. Küçük oyuk sahasının her bir kısmı farklı amaçlarla kullanılmakta ve adeta bir evin odaları gibi fonksiyonel olarak organize edilmiş bulunmaktadır (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 5. Kayalık sahadan bağımsız olarak oluşturulmuş dairevi bir Hol.
Photo 5. A circular Hol seperated from rocky field.

Tepelik alandan bağımsız olarak inşa edilen meskenler ise yine tek bölmeden oluştuğu gibi iki bölmeli de olabilmektedir. Bu bölmelerden büyüğü mesken sahiplerinin yaşam alanı olarak kullanılırken, diğer bölme mutfak, kiler veya hayvanların barınması amacıyla kullanılabilir.

Fotoğraf 6. Kaya oyuğunda oluşturulmuş Hol bölümü.
Photo 6. A Hol compartment generated in rock hollow

2016 yılı Temmuz ayında arazi çalışması gerçekleştirdiğimiz Avacık yaylasında hâlihazırda kullanımda olan bir tane geleneksel mesken olduğunu gözlemledik. Sözü ettiğimiz mesken iki bölmeden oluşmaktadır (Fotoğraf 7). Bölmelerden büyük olanı insanların barınak ünitesini oluşturmakta, günlük yaşama uygun ve ihtiyaca göre düzenlenmiş bulunmaktadır. Bir bakıma yatak odası olarak düşünülebilecek olan bölmenin içinde herhangi bir ayıraç söz konusu değildir (Fotoğraf 8). Taş malzemeyle örülmüş olan mesken bölümünün iç duvarı çamurla sıvanmak suretiyle hem daha korunaklı hale getirilmiş ve hem de daha estetik bir görünüm sağlanmıştır.

Fotoğraf 7. Avacık yaylasında 2016 yılında kullanılmakta olan iki bölmeli bir geleneksel mesken.
Photo 7. A traditional dwelling with two division being used in 2016 in Avacık yaylasi.

Fotoğraf 8. Hol'ün büyük bölümünün içi.
Photo 8. Inside of the big part of Hol.

Ana bölmenin hemen bitişiğinde yer alan ve nispeten daha alçak ve küçük olan bölme ise mutfak, kiler, ocak ve ardiye gibi farklı amaçlarla kullanılmaktadır (Fotoğraf 9). Belirtilen iki temel bölmenin yanı sıra, meskenin hemen yanında oluşturulmuş alan ise, hem kümes hayvanlarının barınağı fonksiyonu üstlenmekte ve hem de yakacak odunların istiflenmesine katkı sağlamaktadır.

Avacık Yaylası geleneksel meskenleri hakkında ifade edilebilecek diğer bir husus ise, yaylacı köylülerin adeta özel mülkiyet gibi her yıl aynı mesken yerini kullanma zorunluluğudur. Bu bakımdan kayalık alanda en geniş girintiye sahip olmak özel bir önem taşımakta, her yayla döneminin başında hasar görmüş meskenler tamir edilerek kullanılmaktadır.

Avacık yaylası meskenlerinde, hemen yakınında bulunan Kurdek yaylasına benzer bir değişim süreci yaşanmaktadır. Kurdek yaylasında geleneksel yayla meskeni olan Kıl çadırların yerini taş veya betonarme meskenler alırken, Avacık yaylasının geleneksel meskenleri olan Hol'lerin yerini ise yine betonarme binalar almaya başlamış bulunmaktadır (Fotoğraf 10).

Fotoğraf 9. Hol meskeninin ikinci bölümü.
Photo 9. Second compartment of the Hol dwelling.

Fotoğraf 10. Avacık yaylasında Hol meskenler yerini betonarme binalara bırakmaktadır.
Photo 10. Hol dwellings leave the place to reinforced concrete building, in Avacık yaylası.

Yaylanın geçmişte kullanım yoğunluğunu açık bir şekilde ortaya koyan 40'ın üzerinde mesken bakiyesi izlenirken (Fotoğraf 11), 2016 yılında sadece bir Hol'ün kullanılmakta olması bu meskenlerin akıbeti hakkında fikir vermektedir. Geline aşama ve yaşanan süreç, hem Kurdek yaylasında ve hem de Avacık yaylasında geleneksel meskenler olan kıl çadır ve Hol meskenlerin

çok yakın bir gelecekte, yöre geleneksel yaylacılığının geçmişteki simgeleri olarak tarihteki yerlerini alacaklarını göstermektedir.

Fotoğraf 11. Avacık yaylasında çok sayıda geleneksel meskenin duvar bakiyeleri izlenebilmektedir.
Photo 11. It can be observed the wall of many old traditional dwellings in Avacık yaylası.

Avacık yaylasında 2008 yılına kadar tamamen meskenlerde konaklanarak gerçekleştirilen yaylacılık, belirtilen yıl ilk betonarme meskenlerin inşa edilmesiyle, geleneksel meskenler yerini süratle yeni yapılara bırakmaya başlamıştır.

Avacık yaylasında yeni meskenlerin de geleneksel yayla meskenlerinin konumlandığı sahada toplu bir şekilde inşa edildiği izlenmektedir. Yayla sahasında hâlihazırda mesken sayısının çok küçük ölçekte kalmasının temel nedeni, yaylanın bu kesiminin sadece Yeşilyurt köyü sakinleri tarafından kullanılmasıdır. Buna karşın Avacık yaylasında yeni mesken yapımının hızla devam ettiği gözlenmektedir. Yaylada 2008 yılında inşa edilmiş olan üç mesken bulunurken, 2016 yılında bu sayı 5'e çıkmıştır (Fotoğraf 12 ve Fotoğraf 13).

Fotoğraf 12. Avacık yaylasında betonarme meskenler (Eylül 2013).
Photo 12. Concrete dwellings in Avacık yaylası (September 2013).

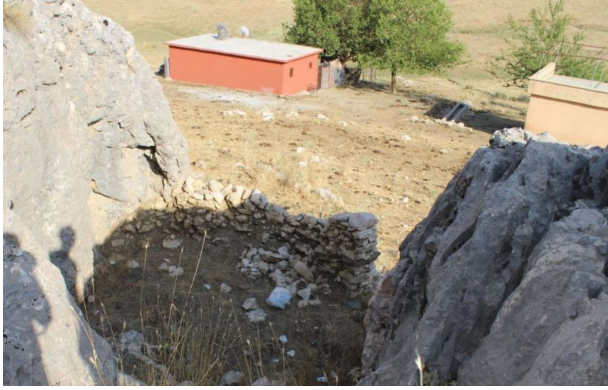
Avacık yaylasında hâlihazırda mevcut meskenlerin inşa karakterleri birbirine yakın olmakla birlikte bir bölümü taş malzeme ve harç kullanılarak inşa edilirken, diğer bir bölümü ise briket kullanılarak inşa edilmiş ve dış cephesi tamamen sıvanarak kapatılmıştır (Fotoğraf 14). Mevcut tüm meskenlerin çatısı betonarme ve düz formda oluşturulmuş bulunmaktadır.

Avacık yaylasında inşa edilen yeni meskenlerin önünde küçük bir bahçe oluşturulurken, yaşam konforuna ilişkin ihtiyaçlar da gözardı edilmemiştir. Bu evlerde elektrik enerjisi sağlamaya yö-

nelik paneller göze çarparken, elektrik enerjisine erişim beraberinde teknoloji kullanımını da getirmektedir. Meskenlerin çatılarında gözlenen çanak antenler bunu kanıtlar niteliktedir.

Fotoğraf 13. Avacık yaylasında betonarme meskenler (Temmuz 2016).
Photo 13. Concrete dwellings in Avacık yaylası (July 2016).

Fotoğraf 14. Avacık yaylasında betonarme mesken (Temmuz 2016).
Photo 14. Reinforced concrete house in Avacık yaylası (July, 2016).

4. Sonuç ve Tartışma

Anadolu'nun hemen her bölgesinde yüzyıllardır gerçekleştirilen geleneksel yaylacılığın hızla değişime uğradığı bilinen bir gerçektir. Bu değişim en fazla yaylacılık faaliyetine ilişkin geleneklerin kaybolması üzerinde etkisini göstermektedir. Kuşkusuz ülkelerin tarihsel hafızaları durumunda olan geleneklerin korunması, yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması, hem toplum ve hem de kamu idaresi açısından önemli bir sosyal sorumluluk alanını oluşturmaktadır.

Geçmişten günümüze taşınan geleneklerin özellikle kültür turizmi kapsamında oldukça fazla rağbet görmeye başlaması, salt geleneklerin korunması şartını yerine getirmek değil, aynı zamanda bir gelir yaratmanın aracı olması açısından da önem taşımaktadır.

Kuşkusuz değişen şartlar, beklenti ve ihtiyaçlar, yeni yaşam biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Değişimin tamamen önünde durmak ve mutlak olarak mevcudu muhafaza etmek mümkün görünmemektedir. Ancak, mevcut yaşam şartlarını yeni duruma adapte ederek ileriye taşımak, hiç değilse kaybolan bir geleneksel yapının yerine daha anlamlı bir yapı yerleştirme çabası da var olmak durumundadır.

Konu Gerger Avacık yaylası açısından değerlendirildiğinde, geçmişin güç koşullarında biçimlenmiş ve kapalı ekonomik yapının etkisiyle uzun zaman yapısını muhafaza edebilmiş olan yaşam şeklinin hızlı bir değişim sürecine girmiş olduğu görülmektedir. Belirtilen yaşam biçiminin zorlukları, şehirlerde daha iyi yaşam koşullarının varlığına olan inanç, hızla bu yaşam tarzının ve hatta yörenin terk edilmesini beraberinde getirmiş durumdadır.

Gerger ilçesinde yöre dışına göç etme nedenlerinin başında ekonomik nedenler ve hizmetlere erişimde yaşanan güçlükler gelmektedir. Bütünüyle kırsal bir görünüme sahip olan ilçede, yöre halkını burada tutacak ekonomik uğraşı alanları son derece kısıtlı, iyi gelir getirecek tarım dışı faaliyetler ise neredeyse yok denecek ölçüdedir. Sanayi, ticaret, turizm, hizmetler gibi şehirselleşen ekonomik faaliyetlerin çok az geliştiği yörede, geçim kaynakları olarak sadece kırsal alan faaliyetlerini karakterize eden tarım ve hayvancılık kalmaktadır.

Yörede tarımsal arazilerin son derece az, dar, küçük ölçekte ve geçim sağlayacak ölçüde bir gelir getirmekten uzak olması, tarımsal ürünlerle bir sermaye birikiminin sağlanmasını ve katma değer yaratılmasını güçleştirmektedir. Yine, hayvancılık faaliyetinde de benzer bir durum söz konusudur. Sadece yaylacı köylerde değil, genel olarak Gerger ilçesinde modern anlamda hayvancılık yapan işletmelerin sayısı yok denecek kadar azdır. Bu aşamada tarımsal üretimde olduğu gibi bir takım sorunlar olmakla birlikte, tarım faaliyetine göre hayvancılık faaliyetinin daha büyük potansiyeller barındırdığı açıktır.

Gerger Avacık yaylasında geleneksel meskenler olan Hol'lerin yerini hızla almaya başlayan betonarme konutlar, yaylacılık sahasının mekânsal yeniden organizasyonunda en çarpıcı yönlerinden birini teşkil etmektedir. Kuşkusuz oldukça iptidai barınaklar olan Hol meskenlerde yaşamaya devam edilmesini önermek akla ve gerçeğe uymayacaktır. Ancak böyle bir dönüşüm sağlanacak ise, yeni yapının yöresel bir anlam ve kültür barındırması beklenmelidir.

Hâlihazırda inşa edilen meskenler, herhangi bir köy veya kasabada kolaylıkla görülebilecek niteliktedir. Konutların herhangi özgün mimari özelliği söz konusu değildir. Meskenler tamamen kişisel tercih ve beklentilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış yapılar durumundadır.

Kuşkusuz modern çağın nimetlerinden yararlanmak her yurttaşın en doğal hakkıdır. Diğer taraftan herhangi bir yöreye, köye veya yaylaya özgü geleneksel meskenlerin çok önemli turizm objeleri arasında yer aldığı unutulmamalıdır. Dünyada pek çok köy veya yayla (buna ilişkin Türkiye'den Cumalıkızık köyü, Şirince köyü ve Ayder yaylası örnek olarak verilebilir) sahip oldukları özgün meskenler nedeniyle çok sayıda turist ziyaret ettikleri mekanlar olmaktadır.

Hâlihazırda ve yakın gelecekte çok ileri bir düzeye ulaşması beklenmemekle birlikte, yörede yayla turizmi gündeme geldiğinde günümüzde inşa edilen meskenlerin özgün mimari açısından herhangi bir katkısının olmayacağı açıktır. Hatta bu çerçevede geleneksel yayla meskenleri olan Hol'lerin yerini doldurmalarının dahi mümkün olmadığı görülmektedir.

Sayılan nedenlerden dolayı, meskenlerin inşasında yörede elde edilen malzemenin kullanılması özendirilmelidir. Bu çerçevede taş malzemeyle inşa edilen meskenler estetik bir görünüm de sağlayacaktır. Yayla meskenlerinde çok katlı olmaya engel olunmalı, en fazla iki katlı inşa edilecek meskenlerin alt katı hayvan

barınağı, üst katının ise yaşam sahası olarak kullanılması yönlendirilmelidir. İnşa edilen yayla meskenlerinde bir mimari karakter oluşturulmalı ve bu meskenlerin bir bütünlük içinde olmaları sağlanmalıdır. Bu yapılırken yöre gelenek ve görenekleri ile yaşam biçimlerinden faydalanılmalıdır. İnşa edilecek meskenler sadece temel barınma ihtiyacını karşılamak açısından değil, iç düzenini oluşturulmasıyla da gelecekte muhtemel turizm faaliyetine de uygun olmalıdır.

Sonuç olarak; Son yüzyılda hızla gelişen konut inşası doğal ortam koşullarının büyük ölçüde biçimlendirdiği ve geleneksel bir anlam taşıyan meskenlerin değişimi üzerinde büyük bir baskı oluşturmaya devam etmektedir. Bu baskının bir sonucu olarak da, yer yer mevcut geleneksel meskenler biçim değiştirerek ayak uydurmaya çalışırken, bunu başaramayan meskenler ise tarih sahnesinden silinmeye mahkûm olmaktadır. Fiziki olarak korunması ve geleceğe taşınması mümkün olmayan bu tür meskenlerin birer kültür mirası olarak, hiç değilse akademik çalışmalar yoluyla kayıtlara geçilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması önemli bir değer olarak düşünülmektedir.

Kaynakça

- Baydil, E. (2005). "Taşköprü Çevresindeki Köy Meskenlerinin Yerleşme Coğrafyası Bakımından Değerlendirilmesi" *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 13 (1) 181-192.
- Demir, E. (2002). "Adıyaman Ovasındaki Kır Yerleşmelerinde Mesken Tipleri" *Türk Coğrafya Dergisi*. 39, 55-78.
- Elibüyük, M. Güzel, A. (2003). "Şanlıurfa İlinde Dönemlik ve Geçici Bir Yerleşme: Hollik". *Ankara Üniversitesi, Coğrafi Bilimler Dergisi*. 1 (1) 55-67.
- Göney, S. (1967). "Mengen Havzasında Köy Meskenleri" *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi* 8 (16) 112-132.
- Göney, S. (1973). "Büyük Menderes Bölgesinde Köy Meskenleri" *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi* 10 (18-19) 307-337.
- Gümüştepe, F. (1992). "Konya Ovası Mesken Eklentileri ve İktisadi ve Sosyal Yaşamdaki Yeri" *Türk Coğrafya Dergisi*. 27, 115-127
- Gürbüz, O. (1997). "Türkiye'de Göçebe Mesken Örneği: Çadır" *Türk Coğrafya Dergisi*. 32, 185-195.
- Hayli, S. (2001). "Erzincan Ovasında Köy Meskenleri". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (2) 21-42.
- Işık, Ş. (1992). "Ezine – Bayramiç Çevresinde Kır Meskenleri" *Ege Coğrafya Dergisi*. 6, 101-116.
- Karakuyu, M. (2008). "Türkiye'de Kır Konutları ve Eklentileri Üzerine Bir Araştırma: Alaşehir Örneği". *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 44, 45-62.
- Kayserili, A. Altaş, N.F. (2010). "Horasan İlçesindeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi". *Doğu Coğrafya Dergisi*. 23, 81-102.
- Özdemir, Ü. (2000). "Safranbolu'da Köy Meskenleri" *Doğu Coğrafya Dergisi*. 4, 159-171.
- Somuncu, M. (2005). *Aladağlar-Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Somuncu, M. (2012). *Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında Çevresel Değişim*. Ankara Üniversitesi Yayın No. 362, Ankara.
- Tanoğlu, A. (1966). *Nüfus ve Yerleşme*. Cilt 1. İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 1183, İstanbul.
- Tolun-Denker, B. (1977). *Yerleşme Coğrafyası; Kır Yerleşmeleri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 2275, İstanbul.
- Tunç, M. (1997), "Trabzon'da Kırsal Alanlardaki Daimi Yerleşmelerde Mesken Tipleri ve Eklentileri" *Türk Coğrafya Dergisi*. 32, 143-159.
- Tunçdilek, N. (1956). "Eskişehir Bölgesinde Mesken Tiplerine Toplu Bir Bakış" *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. 4 (7) 92-106.
- Tunçdilek, N. (1960). "Orta Sakarya Vadisinde Meskenler" *Türk Coğrafya Dergisi*. 20, 36-47.

- Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye İskan Coğrafyası; Kır İskanı (Köy-Altı İskan Şekilleri)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 1283, İstanbul.
- Ünal, Ç. (1997). "Pasinlerde Geleneksel Kır Meskenleri" *Doğu Coğrafya Dergisi*. 2, 271-283.
- Yılmaz, C. (2001). "Sinop-Kastamonu Yöresi Ahşap Kır Meskenlerinde Taş Çatı Örtüsü" *Doğu Coğrafya Dergisi*. 6, 164-185
- Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık*. Atatürk Üniversitesi Yayın No 960, Erzurum.

